

Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih
Association for support and creative development of children and youth Tuzla

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Univerzitet u Tuzli
Faculty for Special Education and Rehabilitation, University of Tuzla

UNAPREĐENJE KVALITETE ŽIVOTA DJECE I MLADIH

IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF CHILDREN AND YOUTH

Tematski zbornik/Conference proceedings

Drugi dio/Part II

**XIV Međunarodna naučno-stručna konferencija
„Unapređenje kvalitete života djece i mladih“
23. - 25. 06. 2023. godine, Drač, Albanija**

**XIV International scientific conference
„Improving the quality of life of children and youth“
23rd - 25th June 2023, Durrës, Albania**

ISSN 1986-9886

Tuzla, 2023.

UNAPREĐENJE KVALITETE ŽIVOTA DJECE I MLADIH
Improving the quality of life of children and youth

Izdavač/Publisher:

Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih

Urednici/Editors:

Milena Nikolić
Medina Vantić-Tanjić

Organizacioni odbor/Organization Committee:

Medina Vantić-Tanjić, predsjednik
Senad Mehmedinović
Benjamin Avdić
Milena Nikolić
Siniša Ranković

Naučni odbor/Scientific Committee:

dr. sci. Zamir Mrkonjić, redovni profesor

Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

dr. sci. Marina Šestić, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

dr. sci. Danimir Mandić, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet, Srbija

dr. sci. Dalibor Stević, redovni profesor

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pedagoški fakultet Bijeljina, Bosna i Hercegovina

dr. sci. Ante Bilić Prčić, izvanredni profesor

Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska

dr. sci. Vladan Pelemiš, vanredni profesor

Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet, Srbija

PhD Victoria Kolyagina, associate professor

Moscow Region State University, Faculty of Special Pedagogy and Psychology, Russia

PhD, Dora Levterova, professor

University of Plovdiv „Paissi Hilendarski“, Department of Pedagogy and Psychology,
Bulgaria

PhD Laszlo Varga, profesor

University of West Hungary, Benedek Elek Faculty of Pedagogy Sopron, Hungary

dr. sci. Anita Zovko, redovni profesor

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet Rijeka, Republika Hrvatska

dr. sci. Jasna Kudek Mirošević, izvanredni profesor

Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Republika Hrvatska

dr. sci. Nada Šakotić, vanredni profesor

Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet, Crna Gora

PhD Natasha Stanojkovska-Trajkovska, associate professor

University „Ss. Cyril and Methodius“, Institute of Special Education and Rehabilitation
Faculty of Philosophy - Skopje, Republic of North Macedonia

dr. sci. Barbara Kopačin, docent

Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta, Koper, Slovenija

dr. sci. Sonja Kovačević, redovni profesor

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Republika Hrvatska

Recenzentski odbor/Reviewers Committee:

dr. sci. Medina Vantić-Tanjić, redovni profesor

Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

dr. sci. Milena Nikolić, vanredni profesor

Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

dr. sci. Senad Mehmedinović, vanredni profesor

Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

dr. sci. Branka Jablan, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

dr. sci. Vesna Vučinić, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

dr. sci. Vesna Radovanović, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

dr. sci. Dragan Branković, vanredni profesor

Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet, Srbija

dr. sci. Ivko Nikolić, vanredni profesor

Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet, Srbija

dr. sci. Nebojša Mitrović, vanredni profesor

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pedagoški fakultet Bijeljina, Bosna i Hercegovina

PhD Suncica Dimitrijoska, full professor

University „Ss. Cyril and Methodius“ Institute of Special Education and Rehabilitation
Faculty of Philosophy, Skopje, Republic of Macedonia

dr. sci. Jasminka Zloković, redovni profesor

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Republika Hrvatska

dr. sci. Gordana Nikolić, redovni profesor

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet Sombor, Srbija

Skupština Udruženja za podršku i kreativni razvoj djece i mladih na redovnoj sjednici
održanoj 25.05.2023. godine, odobrila je štampanje Zbornika radova

„Unapređenje kvalitete života djece i mladih“

Sadržaji radova su isključiva odgovornost autora i ni u kom slučaju ne predstavljaju
stavovište urednika i izdavača Zbornika radova.

PARTNERI KONFERENCIJE

Универзитет у Београду
ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ
ЕДУКАЦИЈУ И РЕХАБИЛИТАЦИЈУ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ

PROVOĐENJE SLOBODNOG VREMENA UČENIKA S INTELKTUALNOM OMETENOŠĆU

SPENDING THE FREE TIME OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

Mirjana JAPUNDŽA-MILISAVLJEVIĆ,
Aleksandra ĐURIĆ-ZDRAVKOVIĆ, Biljana MILANOVIĆ-DOBROTA
Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

Originalni naučni rad

APSTRAKT

Slobodno vreme je prostor slobode stoga je važno da deca shvate njegov značaj kako im organizovane aktivnosti ne bi bile nametnute od strane odraslih osoba. Ciljevi istraživanja bili su da se utvrde načini provođenja slobodnog vremena učenika s intelektualnom ometenošću kao i da se utvrdi da li postoje razlike u korišćenju slobodnog vremena između učenika različitog pola. Za potrebe ovog istraživanja sačinjen je direktni intervju koji se sastoji od pet pitanja. Uzorkom je obuhvaćen 31 učenik s intelektualnom ometenošću kalendarskog uzrasta od osam do 12 godina (starost u mesecima: $AS = 116.7$; $SD = 21.8$). Od ukupnog broja ispitanika nijedan ispitanik se nije izjasnio da često posećuje pozorišta, dok njih 45.2% povremeno gleda pozorišne predstave. Ukupno 13 (41.9%) ispitanika nikada ne čita. Sa svojim vršnjacima druži se devetoro učenika (29%). Slobodno vreme u prirodi veoma često provode tri ispitanika (9.8%). Nešto manje od polovine ispitivanog uzorka (45.2%) slobodno vreme provodi na društvenim mrežama i internetu. Dečaci češće idu u pozorište ($p = 0.000$) i češće čitaju knjige ($p = 0.001$) u poređenju sa devojčicama, dok se devočice više druže sa svojim vršnjacima ($p = 0.001$) u odnosu na dečake. Nisu utvrđene statistički značajne razlike između učenika različitog pola u odnosu na vreme provedeno na internetu ($p = 0.253$) ili u prirodi ($p = 0.214$). Učenici s intelektualnom ometenošću i roditelji treba da budu informisani o mogućnostima organizovanja i planiranja slobodnog vremena.

Ključne reči: intelektualna ometenost, slobodno vreme, aktivni odmor

ABSTRACT

Free time is a time of freedom; therefore, it is crucial for children to understand its value so that organized activities are not imposed on them by adults. The goals of the research are to determine the ways students with intellectual disabilities spend their free time, as well as to determine whether there are some differences in the use of free time among students of different genders. For the purpose of this research, a direct interview consisted of five questions was conducted. The sample included 31 students with intellectual disabilities aged eight to 12 (age in months: $AS=116.7$; $SD=21.8$). Out of the total number of respondents, no respondent stated that they often visit theaters, while 45.2% occasionally watch theater performances. A total of 13 (41.9%) respondents never read. Nine students (29%) hang out with their peers. Three respondents (9.8%) often spend their free time in nature. Slightly less than half of the surveyed (45.2%) spend their free time on social networks and the Internet. Boys go to the theater more often ($p= 0.000$) and read books more often ($p=0.001$) compared to girls, while girls hang out more with their peers ($p=0.001$). No statistically significant differences were found between students of different genders regarding the time spent on the Internet ($p=0.253$) or in nature ($p=0.214$). Students with

intellectual disabilities and their parents should be informed about the possibilities of organizing and planning the free time in question.

Keywords: intellectual disability, free time, active rest.

UVOD

Slobodno vreme je vreme koje pojedincu preostaje nakon svih obaveza i koje organizuje u skladu sa svojim željama, mogućnostima i interesovanjima. Zanimanje slobodnog vremena ne dovodi do promena u egzistenciji ali svakako narušava kvalitet života individue. Neosmišljeno slobodno vreme može negativno da se odrazi na učenikov razvoj koji dovodi do neprilagođenog ponašanja (Milanović i Stevanović, 2020). Pedagoška teorija se nedovoljno bavi slobodnim vremenom kao značajnom pedagoškom disciplinom. Obrazovno-vaspitni rad u školi podrazumeva organizovane nastavne i vannastavne aktivnosti. Deca i mladi slobodno vreme najčešće provode spontano, međutim ima dosta aktivnosti koje bi trebalo pedagoški artikulirati i vaspitno osmisliti. Ukoliko slobodno vreme nije dobro organizovano i u celini osmišljeno može da postane uzrok mnogih problema. Pedagoška uloga slobodnog vremena ogleda se u tome da je potrebno da se organizuju aktivnosti koje utiču na razvoj i formiranje ličnosti deteta, na sprečavanje nepoželjnih oblika ponašanja, i aktivnosti koje utiču prevaspitavajuće i terapijski (Budimir-Ninković i Stojanović, 2013).

Aktivnosti slobodnog vremena utiču na ličnost, omogućavajući njegov razvoj i vaspitanje (Mijatović, 2014). Proučavajući literaturu koja se bavi fenomenom slobodnog vremena nailazimo na širok raspon ponašanja i aktivnosti. U različitim definicijama slobodnog vremena nailazi se na pojmove: dokolica, nerad, neaktivnost, razonoda (Rattinger, 2017). Slobodno vreme nije „prazno vreme“ niti „dokolica“, jer npr. slušanje muzike, čitanje, boravak u prirodi i sl. su aktivnosti koje individui omogućavaju odmor, razonodu i lični razvoj. „Prazno vreme“ je onaj deo slobodnog vremena koji nije iskorišćen i ima za cilj besciljno ispunjavanje vremena društveno neprihvatljivim ponašanjem. Značajno je da se definiše razlika između ovih pojmova budući da je lakše odrediti oblike ponašanja tokom slobodnog vremena, posebno dece čije je slobodno vreme često podložno uticajima i pritiscima iz okoline. Funkcija treba da određuje aktivnost, a ne njen manifestni oblik izražavanja (Arbunić, 2004). Slobodno vreme dece je vreme u toku dana u kome se prepliću brojni i raznovrsni uticaji i sadržaji koji dopunjavaju školske ili svakodnevnne aktivnosti. Dete je biće u razvoju stoga mu je potrebno pružiti podsticaj i stvoriti povoljne uslove za provođenje slobodnog vremena kako bi se uticalo na razvoj dečijih interesa i sklonosti. Na organizovanje slobodnog vremena učenika utiču brojni činioci: škola, porodica, vršnjaci, mediji...(Budimir-Ninković i Stojanović, 2013).

Milanović i Stevanović (2020) citirajući Ješić (2008) navode klasifikaciju slobodnog vremena u odnosu na učenikova interesovanja: sportsko-rekreativne aktivnosti koje se odnose na amatersko bavljenje sportom; humanitarne aktivnosti koje podrazumevaju pomoć drugim osobama; kulturne i obrazovne aktivnosti koje se odnose na obrazovanje i stručno usavršavanje. Samoobrazovne aktivnosti utiču na razvoj navika, proširivanje znanja i sticanje novih sposobnosti. Kulturni aspekt slobodnog vremena obuhvata vreme za razmišljanje i za stvaranje kritičkog stava prema pojavama u svetu (Mijatović, 2014). Badrić i Prskalo (2011) proučavajući fenomen slobodnog vremena ukazuju na to da deca

uglavnom biraju aktivnosti za koje nije potreban napor i da su to uglavnom sadržaji pasivnog karaktera. Slobodno vreme ima tri značajna funkcije. Prva obuhvata odmor odnosno oslobađanje od intelektualnog ili fizičkog napora. To je proces opuštanja i obnavljanje telesne snage. Druga funkcija je zabava koja donosi zadovoljstvo. Svrha zabave je stvaranje dobrog raspoloženja. Deca treba da učestvuju u kreativnim zabavama koje treba da obuhvate aktivno učestvovanje u procesu oblikovanja sadržaja. I, treća funkcija slobodnog vremena su aktivnosti u različitim područjima koje omogućavaju intelektualni, emocionalni, socijalni i moralni razvoj (Kurbos, 2022). Osnovna obeležja aktivnosti u slobodnom vremenu odnose se na mogućnost zbližavanja sa drugim osobama i stvaranje društvenih veza kao i povezivanje osoba koje imaju zajedničke interese (Rattinger, 2017).

Značaj slobodnog vremena sagledava se kroz aktiviranja individualnih sposobnosti prema vlastitim težnjama kako bi se zadovoljile individualne potrebe i želje. Slobodno vreme deci s intelektualnom ometenošću (u daljem tekstu IO) daje mogućnost da samostalno biraju konkretne situacije u kojima će da učestvuju, omogućava im razvoj interesovanja i podsticanje kreativnog potencijala (Sobocho, 2021). Najbolji način da učenici s IO koriste svoje slobodno vreme su aktivnosti u prirodi (Armila, Rannikko, & Torvinen, 2018), međutim učenici sve češće svoje slobodno vreme provode na internetu i društvenim mrežama (Ågren, Kjellberg, & Hemmingsson, 2020). Bavljenje rekreativnim sportskim aktivnostima u slobodnom vremenu ohrabruje učenike s IO da ovladaju društvenim i životnim veštinama (Lorenzo, McKinney, Bam, Sigenu, & Sompeta, 2019). Istraživanje koje je obuhvatilo 32 učenika s IO pokazuje da najveći broj ispitanika spava ili ne radi ništa tokom slobodnog vremena (Bleszyński & Orłowska, 2017). Kvalitetno provođenje slobodnog vremena učenika s IO važno je s aspekta održavanja dobrog fizičkog i mentalnog zdravlja kao i poboljšanja kvaliteta života. Način na koji učenici s IO provode slobodno vreme značajno je za podsticanje individualnih interesovanja i razvoj međuljudskih odnosa kao i izbegavanje društvene izolovanosti. Aktivacija izaziva volju za delovanje. Kod učenika s IO način na koji provode slobodno vreme igra važnu ulogu u procesu aktivacije. Provođenje slobodnog vremena treba da im posluži kao nagrada nakon teških i opterećujućih nastavnih zadataka. Suština slobodnog vremena je da osoba oseti slobodu pri odlučivanju o načinu provođenja vremena kao i za dobijanje šanse za sticanje novih iskustava (Sobocho, 2021). Zadatak roditelja/staratelja i nastavnika učenika s IO je da podrži pravo odlučivanja o načinima provođenja slobodnog vremena i pravo za uspostavljenje interakcija sa drugom decom i/ili odraslima (Kościołek, Parys & Wolska, 2002, prema Sobocha, 2021). Istraživanje koje je obuhvatilo 16 učenika s IO ukazuje na to da ispitanici izjavljuju da najveći deo slobodnog vremena provode u školi izolovano od ostalih učenika sami i bez ikakvih aktivnosti. Tokom pauza uglavnom komuniciraju sa drugim učenicima s IO. Autori zaključuju da su ispitanici iz istraživanja bili izolovani od svojih vršnjaka tipičnog razvoja (u daljem tekstu TR) tokom slobodnog vremena (Valentim & Valentim, 2020). Istraživanja ukazuju na činjenicu da učenici s IO imaju iste preferencije i želje za slobodnim aktivnostima kao i njihovi vršnjaci TR. Oba pola preferiraju sportske i kulturne aktivnosti. Međutim, detaljnijim ispitivanjem utvrđeno je da su učenici s IO marginalizovani u odnosu na učenike TR (Melbøe & Ytterhus, 2017). Deca s IO osim što manje učestvuju u društvenim aktivnostima, imaju i manje prijatelja u odnosu na decu TR (Solish, Perri & Minness, 2010, prema Melbøe & Ytterhus, 2017).

U ovom radu želimo da ispitamo kojim aktivnostima se učenici s IO bave tokom svog slobodnog vremena. Ciljevi istraživanja bili su da se utvrde načini provođenja slobodnog vremena učenika s intelektualnom ometenošću kao i da se utvrdi da li postoje razlike u korišćenju slobodnog vremena između učenika različitog pola.

METODE RADA

Uzorak istraživanja

Uzorkom je obuhvaćen 31 učenik s IO kalendarskog uzrasta od osam do 12 godina (starost u mesecima: AS = 116.7; SD = 21.8), oba pola: 13 (41.9%) devojčica i 18 (58.1%) dečaka.

Merni instrument

U istraživanju je primijenjen direktni Intervju od pet pitanja koja se odnose na načine na koji učenici provode svoje slobodno vreme. Zadatak ispitanika bio je da izabere jedan od pet ponuđenih odgovora. Ispitivač je u direktnom kontaktu sa ispitanicima detaljnije obrazlagao pitanja ukoliko je to bilo potrebno. Podaci o kalendarskom uzrastu i polu ispitanika preuzeti su iz školske dokumentacije.

Način provođenja istraživanja i metode obrade podataka

Istraživanje je obavljeno u osnovnim školama u Srbiji. Prikupljeni podaci obrađivani su u softverskom paketu koji se primenjuje za obradu podataka u društvenim naukama (IBM SPSS version 24.0). Podaci su obrađeni sledećim postupcima i metodama: frekvencije, procenti, aritmetička sredina, standardna devijacija. Razlike u načinu provođenja slobodnog vremena između ispitanika različitog pola izračunate su t-testom za nezavisne uzorke.

REZULTATI

Tabela 1. Procentualna zastupljenost načina provođenja slobodnog vremena učenika s intelektualnom ometenošću

Table 1. Percentage representation of ways of spending free time of students with intellectual disabilities

Aktivnost u slobodnom vremenu	Nikada N (%)	Skoro nikada N (%)	Povremeno N (%)	Često N (%)	Veoma često N (%)
Odlazak u pozorište	13 (41.9%)	4 (12.9%)	14 (45.2%)		
Korišćenje društvenih mreža i interneta	10 (32.2%)	2 (6.5%)	5 (16.1%)		14 (45.2%)
Čitanje	13 (41.9%)	15 (48.3%)	3 (9.8%)		
Druženje sa vršnjacima	2 (6.5%)	9 (29.0%)	6 (19.4%)	5 (16.1%)	9 (29.0%)
Boravak u prirodi	6 (19.4%)	11 (35.4%)	11 (35.4%)		3 (9.8%)

Iz Tabele 1. uočava se da nijedan učenik s IO ne posećuje pozorišne predstave. Povremeno u pozorište ide 14 ispitanika. Zabrinjavajući podaci su da samo 35.4% ispitanika povremeno boravi u prirodi kao i da 41.9% ispitanika nikada ne čita tokom slobodnog vremena. Kada pogledamo ajtem koji se odnosi na vreme provedeno sa vršnjacima uočava se da je to jedini ajtem na koji su ispitanici popunili sve tražene

odgovore. Imajući u vidu činjenicu da se samo devet ispitanika redovno druži sa svojim vršacima, dobijeni podatak nije ohrabrujuć.

Tabela 2. Prosečne vrednosti i značajnost razlika u načinu provođenja slobodnog vremena između ispitanika različitog pola

Table 2. Average values and significance of differences in the way of spending free time between respondents of different sexes

Aktivnost	pol	AS	SD	t	p
Odlazak u pozorište	M	4.69	0.85	5.163	0.000
	Ž	3.44	0.48		
Korišćenje interneta i društvenih mreža	M	2.67	1.84	1.239	0.253
	Ž	3.00	1.78		
Čitanje	M	2.32	0.94	4.628	0.001
	Ž	1.46	0.51		
Druženje sa vršnjacima	M	2.15	1.33	4.130	0.001
	Ž	3.83	0.68		
Boravak u prirodi	M	2.67	1.32	1.270	0.214
	Ž	2.15	0.68		

Napomena: M – muški; Ž - ženski

Tabela 2. prikazuje načine provođenja slobodnog vremena u odnosu na pol ispitanika. Dečaci češće posećuju pozorišne predstave (AS = 4.69) i češće čitaju (AS = 2.32) u odnosu na devojčice. Ispitanice ženskog pola slobodno vreme (AS = 3.83) češće koriste za druženje sa svojim vršnjacima. Dečaci i devojčice podjednako koriste internet i društvene mreže (p = 0.253). Statistički značajna razlika između ispitanika različitog pola nije utvrđena ni kada je u pitanju boravak u prirodi (p = 0.214).

DISKUSIJA SA ZAKLJUČKOM

Ovaj rad nastao je sa ciljem da istraži načine provođenja slobodnog vremena učenika s intelektualnom ometenošću kao i da se utvrdi da li postoje razlike u korišćenju slobodnog vremena između učenika različitog pola. Na osnovu prikupljenih podatka uočava se da najveći broj učenika s IO slobodno vreme provodi na internetu. Društvene mreže pružaju mladima nov, mnogo veći prostor za druženje i povezivanje sa prijateljima ali i nepoznatim ljudima. Posredstvom društvenih mreža deca imaju mogućnost neograničenog umrežavanja (Rattinger, 2017). Imajući u vidu činjenicu da istraživanja pokazuju da su deca i mladi s IO izloženi većem riziku od zlostavljanja putem interneta (Jenaro, Flores, Vega, Cruz, Pérez, & Torres, 2018) ističemo značaj sprovođenja primarnih, sekundarnih i tercijalnih preventivnih programa kako bi korišćenje interneta bilo bezbedno za učenike s IO. Statističkom analizom utvrdili smo da ne postoji statistički značajna razlika između dečaka i devojčica kada je u pitanju slobodno vreme provedeno na internetu.

Tokom slobodnog vremena devet ispitanika iz uzorka redovno se druži sa vršnjacima, dok šest ima povremene vršnjačke odnose. Rezultati statističke analize ukazuju na to da devojčice iz uzorka više koriste slobodno vreme za druženje sa vršnjacima u odnosu na dečake. Istraživanja sličnog tipa ukazuju na to da u poređenju sa svojim vršnjacima TR, deca s IO više vremena provode sa odraslima u društvenim aktivnostima kod kuće

(Melbøe & Ytterhus, 2017). Sugerišemo na neophodnost da se nastavnici više angažuju i organizuju zajedničke aktivnosti jer bi intenziviranje prijateljstva pomoglo u promovisanju aktivnosti tokom slobodnog vremena (Fernández-Prados, Guirao-Piñeyro, & González-Moreno, 2017) budući da istraživanja ukazuju na to da fizička blizina sa vršnjacima ne obezbeđuje društvenu uključenost i vršnjačke interakcije (Melbøe & Ytterhus, 2017). Uprkos naporima da se promoviše socijalna inkluzija učenici s smetnjama i dalje izjavljuju da se osećaju usamljeno i isključeno (Woodgate, Gonzalez, Demczuk, Snow, Barriage, & Kirk, 2020). Predlažemo da se neka buduća istraživanja bave iskustvima socijalne inkluzije učenika s IO u kontekstu rekreacije i slobodnog vremena.

Samo 14 ispitanika iz uzorka izjavljuje da povremeno gleda pozorišne predstave. Kada smo poredili razlike između dečaka i devojčica rezultati ukazuju na to da dečaci češće idu u pozorište u odnosu na devojčice. Istraživanje koje je realizovano sa učenicima s IO uzrasta 13 do 16 godina ne slažu se sa našim nalazima budući da su devojčice više vremena provodile u kulturnim aktivnostima (Melbøe & Ytterhus, 2017). Naš Intervju je bio zatvorenog tipa tako da nismo utvrđivali da li su to organizovane posete ili dečaci odlaze u pozorište sa svojim roditeljima/starateljima. Takođe, nismo poredili razlike između učenika mlađeg i starijeg školskog uzrasta. Sugerišemo nastavnicima da češće organizuju posete pozorišnim predstavama kao i da edukuju roditelje/staratelje o važnosti odlaska dece u pozorišta.

Zabrinjavajuć podatak je da samo tri ispitanika s IO povremeno čita tokom slobodnog vremena. Testiranjem odnosa između ispitanika različitog pola ukazuje na to da dečaci češće čitaju. Navika za čitanjem formira se u detinjstvu stoga je velika uloga roditelja/staratelja i nastavnika da kod dece razvijaju potrebu i želju za odlaske u biblioteku kako bi ona postala mesto koje deca rado posećuju tokom slobodnog vremena (Petrović, 2017). Rezultati istraživanje u kojem je procenjivano da li učenici s IO čitaju tokom slobodnog vremena, slični su sa našim nalazima i ukazuju na to da 23.5 posto ispitanika koristi školsku biblioteku (Buttimer & Tierney, 2005).

Samo tri ispitanika iz uzorka svoje slobodno vreme često provodi u prirodi. Na osnovu detaljne analize sugerišemo nastavnicima i roditeljima/starateljima da organizuju što više aktivnosti na otvorenom kako bi učenici s IO svoje slobodno vreme provodili u prirodi. Slobodno vreme je veoma značajan segment života svake individue. Ono mora da bude iskorišćeno za odmor, razonodu ili lični razvoj budući da besciljno trošenje vremena daje mogućnost za ispoljavanje društveno neprihvatljivih oblika ponašanja. Ravnoteža između obavljanja poslovnih/školskih aktivnosti, spavanja i slobodnog vremena višestruko je narušena što za posledicu ima to da roditelji/staratelji sve manje vremena provode sa svojom decom što može negativno da se odrazi na dečiji razvoj (Branković, Martinović, Miletić i Rajković, 2018). Studija koju su sprovedli Buttimer i Tiernej (Buttimer & Tierney, 2005) ukazuje na to da postoji potreba za stalnom podrškom deci s IO kako bi razvili i unapredili društvene i praktične veštine. Buduća istraživanja trebalo bi da se fokusiraju na procenu važnosti razvoja i održavanje prijateljskih veza učenika s IO i ulogu roditelja kako bi deca razvila svoj pun potencijal u oblasti slobodnog vremena.

LITERATURA

- Ågren, K., Kjellberg, A., & Hemmingsson, H. (2020). Access to and use of the Internet among adolescents and young adults with intellectual disabilities in everyday settings. *Journal of Intellectual & Developmental Disability, 45*(1), 89-98. <https://doi.org/10.3109/13668250.2018.1518898>
- Armila, P., Rannikko, A., & Torvinen, P. (2018). Young people with intellectual disabilities and sport as a leisure activity: notions from the Finnish welfare society. *Leisure Studies, 37*(3), 295-306. <https://doi.org/10.1080/02614367.2017.1397184>
- Badrić, M., i Prskalo, I. (2011). Participiranje tjelesne aktivnosti u slobodnom vremenu djece i mladih. *Napredak, 152*(3-4), 479-494.
- Błaszynski, J., & Orłowska, M. (2017). Leisure as an instrument of rehabilitation and socialization of people with intellectual disabilities. Enter discussion. *European Journal of Special Education Research, 2*(1), 38-49. <http://dx.doi.org/10.521/zenodo.219256>
- Branković, D., Martinović, D., Miletić, K., i Rajković, M. (2018). Stavovi učenika mlađeg školskog uzrasta o načinu korišćenja slobodnog vremena i boravku i prirodi. *Inovacije u nastavi, XXXI*(2), 22-28.
- Budimir-Ninkolić, G., i Stojanović, B. (2013). Aktivnosti učenika mlađeg školskog uzrasta u slobodnom vremenu. *Uzdanica, X*(1), 187-197.
- Buttimer, J., & Tierney, E. (2005). Patterns of leisure participation among adolescents with a mild intellectual disability. *Journal of Intellectual Disabilities, 9*(1), 25-42. <https://doi.org/10.1177/1744629505049728>
- Fernández-Prados, J., Guirao-Piñeyro, I., & González-Moreno, M. (2017). Attitudes towards the leisure of people with Intellectual Disabilities. *Life Span and Disability, XX*(2), 209-225.
- Jenaro, C., Flores, N., Vega, V., Cruz, M., Pérez, M. C., & Torres, V. A. (2018). Cyberbullying among adults with intellectual disabilities: Some preliminary data. *Research in Developmental Disabilities, 72*, 265-274. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2017.12.006>
- Kurbos, E. (2022). Slobodno vrijeme učenika u razdoblju trajanja COVID-19. *Varaždinski učitelj, 5*(8), 378-385.
- Lorenzo, T., McKinney, V., Bam, A., Sigenu, V., & Sompeta, S. (2019). Mapping participation of disabled youth in sport and other free-time activities to facilitate their livelihoods development. *British Journal of Occupational Therapy, 82*(2), 80-89. <https://doi.org/10.1177/0308022618817281>
- Melbøe, L., & Ytterhus, B. (2017). Disability leisure: in what kind of activities, and when and how do youths with intellectual disabilities participate? *Scandinavian Journal of Disability Research, 19*(3), 245-255. <https://doi.org/10.1080/150174192016.1264467>
- Mijatović, M. (2014). Mogući načini organizovanja slobodnog vremena mladih. *Istraživanja u pedagogiji, 4*(2), 37-47.
- Milanović, N. M. i Stevanović, N. (2020). Kvalitet slobodnog vremena u domovima učenika iz učeničke perspektive. *Sociološki pregled, 54*(2), 354-372.
- Petrović, V. F. (2017). Roditelji, nastavnici i bibliotekari-partneri u razvijanju potrebe za čitanjem kod dece. *Bibliotekar-časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva, 59*(1), 25-42.
- Rattinger, M. (2017). Aktivnosti i društvene mreže u slobodnom vremenu mladih tinejdžera. *Školski vjesnik, 66*(2), 238-238.
- Soboča, E. (2021). Management of leisure time by young adults with deeper intellectual disability. *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, 32*, 173-184. <https://doi.org/10.14746/ikps.2021.32.09>

- Valentim, A., & Valentim, J. P. (2020). What I think of school: perceptions of school by people with intellectual disabilities. *Disability & Society*, 35(10), 1618-1640. <https://doi.org/10.1080/09687599.2019.1702507>
- Woodgate, R. L., Gonzalez, M., Demczuk, L., Snow, W. M., Barriage, S., & Kirk, S. (2020). How do peers promote social inclusion of children with disabilities? A mixed-methods systematic review. *Disability and rehabilitation*, 42(18), 2553-2579. <https://doi.org/10.1080/09638288.2018.1561955>

NAPOMENA

Članak predstavlja rezultat rada na projektima “Socijalna participacija osoba sa intelektualnom ometenošću“, i “Kreiranje Protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijuma za izradu individualnih obrazovnih programa“, broj Ugovora 451-03-47/2023-01, koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.